

Research Article

A Thematic Analysis of the Political Standards of the Waiting Society in the Thought of Ayatollah Safi Golpayegani

Qolam Reza Behrouzi Lak¹

Mostafa Ebrahimi²

Received: 20/08/2023

Accepted: 08/10/2023

Abstract

The waiting (for Imam Mahdi) is a dynamic and valuable concept that is the source of society's movement in different arenas. In this thought, any kind of political movements and actions that agree with standards of Imam Mahdi will be effective in providing the context for the dynamic waiting in the Age of Occultation. This article aims at the thematic analysis of the political characteristics of the waiting society in the age of occultation in the thought of Ayatollah Lotfollah Safi Golpayegani. For this purpose, the qualitative method of thematic analysis and focusing on his statements and books have been used to identify, extract, and network basic themes and organizing and comprehensive themes. Finally, 72 basic themes and 11 organizing themes were identified under four comprehensive themes. The four comprehensive themes include the consensus of those waiting for the establishment of world peace and justice, the governance of the Imamate system in the age of occultation, the guardianship of jurists in the age of occultation, and the waiting as the element of the political and social life of those waiting in the age of occultation. As the aforementioned findings indicate, Ayatollah Safi Golpayegani has analyzed the political standards of the waiting society with a dynamic and active view of the waiting, which is the characteristic of waiting approaches in the era after the Islamic Revolution.

Keywords

Lotfollah Safi Golpayegani, The Waiting Society, The Age of Occultation, Political Standards.

---

¹. Full Professor, Baqir al-Olum University, Qom, Iran. behroozlak@gmail.com.

². Level Four (PhD), Islamic Seminary of Qom, Qom, Iran (Corresponding author).
mehdiyavaran313@gmail.com.

---

* Behrouzi Lak, Q., & Ebrahimi, M. (1402 AP). A Thematic Analysis of the Political Standards of the Waiting Society in the Thought of Ayatollah Safi Golpayegani. *Journal of Mahdavi Society*, 3(7), pp. 35-70. Doi: 10.22081/JM.2023.67189.1078

مقاله علمی - ترویجی

تحلیل مضمونی شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر در اندیشه آیت‌الله

العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام

غلامرضا بهروزی لک^۱   مصطفی ابراهیمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۹

چکیده

انتظار مفهومی پویا و ارزشی است که سرچشمه حرکت جامعه در عرصه‌های مختلف می‌باشد. در این اندیشه هر حرکت و کنش سیاسی‌ای که با شاخص‌های امام منتظر تطبیق داشته باشد، در زمینه‌سازی انتظار پویا در عصر غیبت مؤثر خواهد بود. این مقاله در صدد تحلیل مضمونی شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت در اندیشه آیت‌الله العظمی لطف‌الله صافی گلپایگانی علیه السلام می‌باشد. برای این امر از روش کیفی تحلیل مضمونی و محور قراردادن بیانات و کتاب‌های ایشان جهت شناسایی، استخراج و شبکه‌سازی مضامین پایه و مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر استفاده شده است. در نهایت هفتادویک مضمون پایه و یازده مضمون سازمان‌دهنده تحت چهار مضمون فراگیر شناسایی شد. چهار مضمون فراگیر شامل اجماع منتظران بر اقامه صلح و عدل جهانی، حاکمیت نظام امامت در عصر غیبت، ولایت فقها در عصر غیبت و انتظار عامل حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر غیبت می‌باشد. چنانکه یافته‌های مذکور نشان می‌دهد آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام با نگاهی پویا و فعال به انتظار که ویژگی رویکردهای انتظار در دوران پس از انقلاب اسلامی است، شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر را تحلیل کرده است.

کلیدواژه‌ها

لطف‌الله صافی گلپایگانی علیه السلام، جامعه منتظر، عصر غیبت، شاخص‌های سیاسی.

behroozlak@gmail.com

۱. استاد تمام دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام گروه علوم سیاسی، قم، ایران.

mehdiyavaran313@gmail.com

۲. سطح چهار حوزه علمیه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول).

* بهروزی لک، غلامرضا؛ ابراهیمی، مصطفی. (۱۴۰۲). تحلیل مضمونی شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر در اندیشه

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام. دوفصلنامه علمی-ترویجی جامعه مهدوی، (۷)۳، صص ۸-۳۳.

Doi: 10.22081/JM.2023.67189.1078.

مقدمه

اعتقاد به آموزه بنیادین مهدویت در امور فردی و اجتماعی بشر وجود داشته و بینش آینده متعالی و ظهور حکومت، در طول تاریخ مرقی‌ترین آرمان اجتماعی بوده است. فطرت کمال‌گرای آدمی و ماهیت زندگی بشر با امید به آینده عجین شده و اعتقاد به مهدویت از اصیل‌ترین ابعاد روح انسانی سرچشمه می‌گیرد. اندیشه مهدویت در ذات خویش امیدآفرین می‌باشد و با زنده کردن امید و اشتیاق در وجود بشر، او را به آینده‌ای روشن رهنمون خواهد ساخت. شیعه در بحث انتظار به دلیل شرایط تاریخی، به سمت یک مفهوم انتزاعی کشیده شده بود؛ از همین رو در قرن سوم و چهارم شیعه امکانی برای گسترش مباحث مهدویت به منظور پیاده‌سازی مفاهیم آن در جامعه نداشت، ولی با روی کار آمدن حکومت‌های شیعه، شاهد عینیت‌بخشیدن مفاهیم اجتماعی و سیاسی مهدویت بوده‌ایم.

انتظار دارای دو جنبه است: از یک سو ناراضی‌بودن از وضع موجود و از سوی دیگر اندیشیدن به وضع مطلوب که همین جنبه از انتظار، ناظر بر ویژگی عینی و عملی بودن آن است و به عبارت آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه همان انتظار پویا و کسب آمادگی برای ظهور می‌باشد. پس با توجه به این گفتمان از آموزه مهدویت و انتظار، وجود انقلاب و حکومت اسلامی زمینه تحقق اجتماعی و سیاسی آن را فراهم می‌کند.

از بعد سیاسی، اندیشه مهدویت به جهت جایگاه دینی خود، وظیفه ادامه‌دادن رسالت پیامبران، تشکیل حکومت جهانی برای اجرای شاخصه‌های دین اسلام، به حاکمیت‌رساندن مستضعفین عالم، برپایی عدالت و مقابله با ظلم را بر عهده دارد که این امر اهمیت سیاسی جایگاه آموزه مهدویت را نشان می‌دهد. از این جهت آموزه مهدویت ابعاد سیاسی بسیار مهمی در معارف اسلامی دارد و شایسته است تا با نگرشی تخصصی و با استفاده از دستاوردهای علوم سیاسی بررسی شود.

آموزه مهدویت یک پیشینه تاریخی بزرگ در اندیشه‌های بشری دارد و عالمان ارزشمندی در رابطه با این موضوع نظرات خود را ارائه داده‌اند. بر اساس روایات مرتبط با مهدویت، حضرت حجت حکومتی با ابعاد جامع در عالم اقامه خواهد کرد که یکی از ویژگی‌های آن تحقق عدالت به معنای حقیقی‌اش خواهد بود. بررسی ابعاد سیاسی این

مسئله نیز از دیدگاه علما و صاحب نظران دین اهمیت خاصی دارد و باید بر پایه بیانات آن‌ها روشن شود که شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت به منظور تحقق و زمینه‌سازی برپایی آن حکومت منتظر چه اموری هستند. لذا مسئله این است که برای حرکت جامعه منتظر در عصر غیبت به عصر ظهور چه باید کرد؟ چه لوازم و زمینه‌هایی باید آماده شود؟ و در نهایت جامعه منتظر به چه شاخص‌های سیاسی‌ای نیازمند است؟

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله در عصر معاصر نسبت به مباحث مهدویت پژوهش‌های ارزشمندی انجام داده‌اند؛ از این رو بر آن شدیم تا در پژوهش حاضر به کنکاش و بررسی بیانات ایشان برای دستیابی به شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت با روش تحلیل مضمون و محتوا بپردازیم.

در این باره آثاری مانند مقاله «شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای مد ظله العالی» نگاشته شده که در آن به شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر مانند «وحدت کلمه»، «ولایت‌مداری و نفی طاغوت»، «تمام‌خواهی و کمال‌طلبی» و ... اشاره شده است (سیاهپوش، ۱۳۹۹). با این وصف از منظر آیت‌الله صافی اثری یافت نشد؛ از این رو پژوهش حاضر نسبت به پیشینه یادشده از لحاظ تحلیل مضمونی و تشکیل شبکه مضامین، دارای نوآوری در شیوه و روش پژوهش است و به تحلیل داده‌های پژوهش برای کشف شبکه مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر پرداخته است.

۱. ادبیات مفهومی و نظری پژوهش

جامعه منتظر

در رابطه با تفکر انتظار در عصر غیبت با رویکردها و گفتمان‌های متفاوت و متضادی در طول این دوران مواجه بوده‌ایم. اندیشه انتظار یکی از آموزه‌های بنیادین شیعه و از وجوه شاخص اندیشه شیعی می‌باشد. گفتمان‌ها و دیدگاه‌ها به مسئله انتظار در طول تاریخ، مختلف و متفاوت بوده است و در بعضی از دوران‌ها رویکردهای معارضی در رفتار سیاسی جامعه نسبت به این مسئله وجود داشته است. شروع دوران غیبت برای شیعیان

همراه با نوعی سرگردانی و حیرت به جهت غیبت امام و منشأ هدایت بوده است. در دوران غیبت صغری، نایبان خاص متولی ارتباط با امام و بعد از اتمام این دوران و شروع غیبت کبرا، ولایت فقهای شیعه به دستور حضرت حجت عجل الله فرجه مطرح شد. با توجه به مشکلات این دوران، در جامعه منتظر شاهد گرایش‌ها و رویکردهای سیاسی و اجتماعی متفاوتی نسبت به مسئله انتظار بوده‌ایم که بی‌ارتباط با حکومت‌ها و شرایط سیاسی حاکم بر شیعه نبوده است؛ به‌عنوان نمونه می‌توان به مواردی از گفتمان‌های «انتظار فعال» و «انتظار منفعل» اشاره کرد.

در طول تاریخ حیات پرافتخار تشیع، مهم‌ترین عاملی که شیعیان را در برابر حکومت‌های جور و ستم از زوال و انقراض نگه داشته، مسئله انتظار و عقیده به ظهور حضرت مهدی عجل الله فرجه بوده است. باور آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه این است که پس از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و شهادت امیرالمؤمنین و سیدالشهداء تا امروز ریشه تمام حرکات و نهضت‌های شیعه و مسلمانان ضد باطل و استعمارگران، همین فلسفه اجتماعی انتظار و عقیده به ادامه مبارزه حق و باطل تا پیروزی مطلق بوده است (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۵۳)؛ از همین رو گفتمان سیاسی آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه در عصر غیبت، رویکرد سیاسی تشکیل حکومت شیعی و انتظار فعال در مقابل انتظار منفعل می‌باشد. جامعه منتظر در اصطلاح به جامعه‌ای گفته می‌شود که با زمینه‌سازی ظهور و عمل کردن به وظایف خود در عصر غیبت کبرا، به امید ظهور منجی عالم بشریت حضرت مهدی عجل الله فرجه، تشکیل حکومت عدل جهانی و جهانی کردن دین مقدس اسلام به سر برد و خود را از آسیب‌ها دور ساخته و بر اساس شاخص‌هایی که برای جامعه منتظر در ابعاد فرهنگی، سیاسی و اقتصادی ضرورت دارد در حرکت باشد. در عصر غیبت امام معصوم، امور اجتماعی و سیاسی اسلام همچنان پابرجاست؛ در عصر غیبت کبرا فقهای واجد شرایط و آگاهان به علوم اهل بیت علیهم السلام مرجع امور دینی شیعیان‌اند؛ چنانکه در توفیق شریف رسیده از امام عصر عجل الله فرجه آمده است: «در رخدادهایی که پدید می‌آید به راویان حدیث ما مراجعه کنید که آنان حجت من بر شمایند و من حجت خدایم» (حرعاملی، ۱۴۱۲ق، ج ۲۷، ص ۱۴۰).

شاخص سیاسی

در لغت برای واژه سیاست مفاهیم بسیاری ذکر کرده‌اند و در فرهنگ علوم سیاسی نیز مفاهیم اصطلاحی متعددی برای آن وضع شده است. واژه سیاست در لغت به معنی حکم‌راندن، داوری، تدبیر و ... آورده شده است و در اصطلاح به چند معنی آمده است: ۱. مجموعه تدابیری است که حکومت به منظور اداره امور کشور اتخاذ می‌کند (آقابخشی، ۱۳۶۶، ص ۲۰۲)؛ ۲. سیاست به چهار نوع تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از: سیاست انبیا، سیاست خلفا و سلاطین، سیاست علما و سیاست وعاظ و تأثیری که بر باطن عامه مردم دارند (غزالی، ۱۳۸۶، ص ۴۵)؛ لذا با توجه به تعاریف ارائه شده ما در پژوهش حاضر به مؤلفه «شاخص سیاسی» به عنوان یک پدیده اجتماعی و تسری ویژگی‌های سیاسی آن در حکومت و جامعه منتظر برای رسیدن به اهداف و شاخص‌های مطلوب مورد انتظار در عصر غیبت توجه داریم.

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله علیه

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله علیه در ۱۹ جمادی الاول ۱۳۳۷ق در گلپایگان دیده به جهان گشودند. پدر بزرگوارشان حضرت آیت‌الله مرحوم آخوند ملامحمد جواد صافی از علمای بزرگ و از نیکان و بزرگان زمان خود و صاحب تألیفات ارزشمندی در فقه، اصول، کلام، اخلاق، شرع و تفسیر احادیث بودند. آنچه بیش از همه در میان آثار ایشان قابل توجه است کتاب‌ها و رساله‌های متعددی است که با هدف تبیین و تفسیر فرهنگ مهدویت و انتظار و پاسخ به شبهات در این زمینه نگاشته‌اند. در حقیقت این آثار ترجمان ارادت خالصانه این فقیه وارسته به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه است. برخی آثار ارزنده‌ای که در زمینه مهدویت از ایشان منتشر شده و در تحلیل مضمونی شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت مورد استناد قرار گرفته است عبارت‌اند از: سلسله مباحث امامت و مهدویت، نوید امن و امان، معارف دین، جامع الاحکام و گفتمان مهدویت و ضرورت حکوت یا ولایت فقها در عصر غیبت.

۲. روش پژوهش: تحلیل مضمونی

روش این پژوهش روش کیفی تحلیل مضمون می‌باشد. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (شیخزاده و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۳).

تحلیل مضمون اولین روش تحلیل کیفی است، این روش مهارت‌های اساسی مورد نیاز برای بسیاری از تحلیل‌های کیفی را فراهم می‌کند. تحلیل مضمون یکی از مهارت‌های عام و مشترک در تحلیل‌های کیفی است؛ به همین دلیل آن را نه روشی خاص، بلکه ابزاری مناسب برای روش‌های مختلف معرفی می‌کنند. برخی نیز کدگذاری در تحلیل مضمون را فرایند پیش‌نیاز تحلیل‌های اصلی و رایج کیفی معرفی می‌کنند تا روشی منحصر به فرد و خاص. اما به عقیده براون^۱ و کلارک^۲ تحلیل مضمون را باید روش ویژه‌ای در نظر گرفت که یکی از مزایای آن انعطاف‌پذیری است.

یکی از موضوعات مورد بحث در روش تحلیل مضمون این است که مضمون به چه معناست؟ و چگونه در داده‌ها شناخته می‌شود؟ شناخت مضمون یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین کارها در تحقیقات کیفی است و به عبارتی قلب تحلیل مضمون است. از آنجا که تحلیل مضمون یک تحلیل کیفی است، لذا مضمون به معیارهای کمی متن و داده‌ها ارتباطی ندارد؛ بلکه به این بستگی دارد که چقدر به موضوع مورد تحلیل می‌پردازد و نزدیک است.

تحلیل مضمون فقط روش کیفی خاصی نیست، بلکه فرایندی است که می‌تواند در بیشتر روش‌های کیفی به کار رود. به طور کلی تحلیل مضمون روشی است برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات به ظاهر نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی،

---

1. Braun

2. Clark

مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان یا فرهنگ و تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی (درخشه و همکاران، ۱۳۹۴).

در شناخت مضمون در روش تحلیل مضمون باید به این دو نکته توجه داشت: الف. واژه «مضمون» به طور ضمنی و تا حدی مبین «تکرار» است؛ لذا مسئله‌ای را که فقط یک‌بار در متن داده‌ها ظاهر شود، نمی‌توان «مضمون» به حساب آورد، مگر آنکه نقش برجسته و مهمی در تحلیل نهایی داده‌ها داشته باشد.

ب. مضمون‌ها باید از یکدیگر متمایز باشد. با وجود اینکه هم‌پوشانی در میان مضامین تا حدودی اجتناب‌ناپذیر است، اما اگر مرز کاملاً مشخص و تعریف‌شده‌ای میان مضامین مختلف وجود نداشته باشد، نمی‌توان درک درستی از تحلیل‌ها و تفسیرها ارائه کرد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

به طور کلی این روش که در عرصه‌های مختلف علوم اجتماعی استفاده می‌شود، شامل شش گام عملیاتی می‌باشد که در نوشتار حاضر محورهای چگونگی استخدام روش تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین عبارت است از:

۱. شناسایی متون مهدوی با تأکید بر جنبه سیاسی آن در متن و کتاب‌های آیت‌الله

العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه

۲. آشناسدن و تجزیه و تحلیل داده‌های مورد نظر و مرتبط با مقاله

۳. کدگذاری و ایجاد کدهای اولیه داده‌های سیاسی بیانات معظم‌له

۴. شناخت و تدوین مضامین

۵. ترسیم شبکه مضامین پایه

۶. تحلیل شبکه مضامین به مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر

۷. تدوین گزارش و بیان شاخصه‌های سیاسی جامعه در عصر غیبت

در این نوشتار گام به گام روش تحلیل مضمون شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت با تأکید بر اندیشه آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه را کشف و استخراج کرده و سپس مورد تحلیل و بررسی قرار خواهیم داد.

۳. شبکه مضامین و تحلیل داده‌های پژوهش

با بررسی بیانات و کتب آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله علیه، شماری از شاخصه سیاسی برای جامعه منتظر در عصر غیبت بدست خواهد آمد. یافته‌های پژوهش در خصوص به ترتیب ۷۱ مضمون پایه، ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده و ۴ مضمون فراگیر می‌باشند که در جدول ذیل متون بیانات و مضامین پایه و جدول شبکه مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر ارائه می‌گردد.

جدول مضامین پایه/مضامین سازمان‌دهنده/ مضامین فراگیر

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۰۷)	اجماع امت بر قیام حضرت در برابر اوضاع سیاسی و انحرافات دینی	اجماع امت اسلام بر اقامه صلح جهانی	اجماع منتظران
۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۶۳)	اجماع شیعه بر قیام حضرت و فتح و غلبه جهانی		
۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴)	اجماع بینش منتظران بر سعادت نهایی جهانی بشر		
۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۸)	اجماع فرق اسلامی بر برپایی عدالت اجتماعی	اجماع امت اسلام بر اقامه عدالت جهانی	بر اقامه صلح و عدل جهانی (وحدت‌گرایی جهان اسلام)
۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۳)	انتظار مسلمانان در عصر غیبت به ظهور شخصیت عدالت‌گستر		
۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۳۸)	عقیده ظهور و برپایی عدالت جهانی حضرت		
۷	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۳۸)	تحقق عدالت حقیقی در عصر ظهور و عدم تحقق کامل آن در عصر غیبت		

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۱)	شکست نظام های استکباری در برابر نظام سیاسی اجتماعی اسلام [امامت] در عصر غیبت	شکست نظام های استکباری رایج عصر غیبت	
۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۳)	تقابل نظام سلطه با نظام امامت در عصر غیبت	عصر غیبت	
۱۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۰۲)	اندیشه سیاسی اسلام عامل تداوم انقلاب اسلامی ایران در عصر غیبت	نظام امامت رمز وحدت سیاسی انقلاب اسلامی ایران عصر غیبت	
۱۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳)	لزوم تبعیت از نظام امامت در عصر غیبت	ایران عصر غیبت	لزوم حاکمیت
۱۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳)	نظام امامت رمز وحدت سیاسی تمام شیعه و در عصر غیبت	غیبت	
۱۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۸۷)	اهمیت بُعد سیاسی امام شناسی در عصر غیبت		نظام امامت در عصر غیبت
۱۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۰۷)	جذب قلوب، تربیت و تقویت رشد سیاسی مردم توسط امامت در عصر غیبت	جایگاه نظام سیاسی و اجتماعی امامت در عصر غیبت	
۱۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۸)	استمرار اصالت و اعتبار نظام سیاسی امامت در برابر غاصبین در عصر غیبت		
۱۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، صص ۲۸۰-۲۸۱)	رهبری همه جانبه امام معصوم در عصر غیبت		
۱۷	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، صص ۲۸۰-۲۸۱)	ضرورت جهانی استقرار نظام		

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۳)	امامت در عصر غیبت		
۱۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۷، ص ۱۰)	مهدویت حیات امامت در عصر غیبت		
۱۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۴۳)	نظام سیاسی امامت تداوم نظام سیاسی پیامبر اسلام در عصر غیبت		
۲۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۸)	مخالفت سیاستمداران غاصب با نظام امامت در عصر غیبت		
۲۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳)	ولایت فقها در امتداد نظام سیاسی پیامبر اسلام در عصر غیبت		
۲۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۷۹)	ثبوت ولایت عامه برای فقهای جامع الشرایط در عصر غیبت	ثبوت استمرار ولایت فقها در عصر غیبت	ولایت فقها در عصر غیبت
۲۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۲۱)	در زمان غیبت جایگاه ولایت فقها ثابت و مسلم است.		
۲۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۶۸)	فقهای جامع الشرایط حافظان نظام اسلامی در عصر غیبت		
۲۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳)	ولایت فقها استمرار نظام امامت در عصر غیبت		
۲۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳)	لزوم تبعیت از نظام متکی به ولایت فقها در عصر غیبت	تبعیت از ولایت فقها در عصر غیبت	
۲۷	(صافی گلپایگانی،	مهدویت مایه امید مسلمانان علیه	انتظار عامل	انتظار عامل

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۳	نظام‌های استعماگر و ظالم در عصر غیبت	استقامت در برابر کفر جهانی	حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر غیبت
۲۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۲)	مبارزه حق و باطل، فلسفه اجتماعی و سیاسی انتظار در عصر غیبت		
۲۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۲)	جهان محکوم فساد و ظلم ستیزان در عصر غیبت نیست		
۳۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷)	تفکر مهدویت و عدم استثمار جوامع دیگر عصر غیبت		
۳۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷)	تفکر مهدویت و عدم برده‌پنداری جوامع دیگر در عصر غیبت		
۳۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷)	تفکر مهدویت و عدم چپاول و غارت جوامع دیگر در عصر غیبت		
۳۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷)	تفکر مهدویت و عدم نژادپرستی در عصر غیبت		
۳۴	(صافی ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۸۳)	بی‌اعتباری امتیازات ظاهری و نژادی در عصر غیبت		
۳۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۸)	اصل انتظار عامل پایداری در برابر کفر در عصر غیبت		
۳۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۸)	اصل انتظار عامل پایداری در برابر جهل و شرک در عصر غیبت		
۳۷	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۸)	اصل انتظار عامل پایداری در برابر فساد در عصر غیبت		
۳۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۸)	انتظار مسلمانان در عصر غیبت به		

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	(۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۳)	ظهور شخصیت ظلم و ظالم ستیز		
۳۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲)	انتظار، عامل پایداری در برابر رهبری های فاسد در عصر غیبت		
۴۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲)	عدم سازگای عقیده انتظار با انفعال و سکون (انتظار پویا)		
۴۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با روابط استعبادی در عصر غیبت		
۴۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با روابط استکباری در عصر غیبت		
۴۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۲)	مبارزه حق و باطل فلسفه اجتماعی و سیاسی انتظار در عصر غیبت		
۴۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با روابط استعبادی در عصر غیبت		
۴۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۶۰)	عقیده انتظار و تقابل با تبعیض		
۴۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰)	وجود عقیده به مواسات و برابری اجتماعی و سیاسی در دروان غیبت و حکومت حضرت	انتظار عامل مساوات و عدالت در	
۴۷	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰)	عقیده به مهدویت یعنی برقرای مساوات اسلامی در عصر غیبت	جامعه اسلامی عصر غیبت	
۴۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۶۰)	عقیده به مهدویت یعنی برقرای مساوات اسلامی در عصر غیبت		

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۴۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با ترک امور سیاسی و اجتماعی		
۵۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰)	لزوم توجه به عدالت و مساوات معتقدان به مهدویت در عصر غیبت		
۵۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰)	مساوات خواهی معتقدان به مهدویت در عصر غیبت		
۵۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰)	عدم سازگاری عقیده مهدویت با واگذاری امور به نااهلان		
۵۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲)	انتظار عامل مقاومت و بلندهمتی در عصر غیبت		
۵۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۲۱)	التزام مؤمنین به احکام دین و تلاش برای اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمانان	انتظار عامل	
۵۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴)	عقیده انتظار مساوی با حرکت نه سکون در عصر غیبت	مسئولیت پذیری و تعهد سیاسی	
۵۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴)	عقیده انتظار عامل تعهد و مسئولیت پذیری در عصر غیبت		
۵۷	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۱)	تداوم و استمرار تکالیف و وظایف سیاسی و اجتماعی جامعه در عصر غیبت		

ردیف	مستند مضمون	مضمون پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۵۸	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۱)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با ترک امور سیاسی و اجتماعی جامعه در عصر غیبت		
۵۹	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۳)	عقیده به انتظار در عصر غیبت عامل غیرت و دفاع از احکام اسلام		
۶۰	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۰۲)	ناسازگاری یأس و ناامیدی در جامعه با عقیده به مهدویت در عصر غیبت		
۶۱	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲)	ناسازگاری انفال در امور با عقیده مهدویت در عصر غیبت		
۶۲	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۴۹)	عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با ترک امور سیاسی و اجتماعی جامعه در عصر غیبت		
۶۳	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۹)	لزوم یکسان سازی جامعه عصر غیبت با جامعه جهانی عصر ظهور		
۶۴	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۲۱)	التزام مؤمنین به احکام دین و اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمین		لزوم آمادگی همه جانبه عصر غیبت برای ظهور
۶۵	(صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۵۶)	همکاری با یکدیگر در اعتلای کلمه اسلام و وظیفه مسلمانان در عصر غیبت		
۶۶	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۷۰)	دروان غیبت، عصر آمادگی جهت انجام مأموریت های مهم		

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضمون پایه	مستند مضمون	ردیف
		آمادگی فکری جامعه برای ظهور حضرت در جهات علمی، فکری، سیاسی و اجتماعی عصر غیبت	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۹۷)	۶۷
		تربیت نیروی زمینه ساز در عرصه های علمی و سیاسی	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۴۳)	۶۸
		سیر جامعه در جهات علمی و سیاسی و اهداف اسلام در عصر غیبت	(صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۱۱۱)	۶۹
		عصر غیبت دوره امتحان و آزمایش	(صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۲۱)	۷۰

۳-۱. تحلیل شبکه مضامین

پس از بررسی متن کتاب‌ها و بیانات آیت‌الله صافی گلپایگانی که با کدگذاری مضامین پایه و سازمان دهنده با مضمون شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت استخراج شد، در جدول شبکه و سازمان مضامین تعداد ۷۱ مضمون پایه، ۱۱ مضمون سازمان دهنده و ۴ مضمون فراگیر به دست آمد. مضامین پایه به صورت مستقیم از فرمایشات آیت‌الله صافی گلپایگانی (ذکر شده در جدول) استخراج شده و دلالت فرمایشات ایشان بر مضامین استخراج شده واضح است. همچنین با تأمل در جدول شبکه مضامین، چگونگی جمع مضامین پایه مشابه و تبدیل آن‌ها به مضامین سازمان دهنده مشخص شده است. با توجه به وضوح چگونگی استخراج مضامین پایه و سازمان دهنده و همچنین با عنایت به محدودیت مقاله، توضیح کامل آنها مقدور نیست و مهم‌ترین بخش شبکه مضامین یعنی چگونگی تبدیل مضامین سازمان دهنده به مضامین فراگیر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در بیان و تحلیل

یافته‌های پژوهش، در جدول شبکه مضامین بالا، تعداد ۴ مضمون فراگیر و نهایی ذکر شد که در ادامه به تجزیه و تحلیل و کشف ارتباط آنها با مضامین سازمان‌دهنده پرداخته خواهد شد.

۳-۱-۱. اجماع منتظران بر اقامه صلح و عدل جهانی (وحدت‌گرایی جهان اسلام)

آیت‌الله صافی گلپایگانی با توجه به اندیشه دکتین مهدویت به این گزاره اذعان کرده‌اند که امت اسلامی جهت مقابله با اوضاع سیاسی و انحرافات دینی به‌وجود آمده در عصر غیبت و همچنین وجود بینش و اعتقاد منتظران بر حکمرانی نهایی عدل و صلح و غلبه حکومت الهی بر این باور استوارند که امت اسلامی خواهد توانست صلح و عدالت جهانی حضرت بقیة‌الله اعظم علیه‌السلام را برقرار کند. دو مضمون سازمان‌دهنده ذیل بیانگر شاخص اجماع منتظران بر اقامه صلح و عدل جهانی می‌باشند:

۳-۱-۱-۱. اجماع امت اسلام بر اقامه صلح جهانی

از دیدگاه آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله امت اسلامی بر قیام حضرت در برابر اوضاع سیاسی و انحرافات دینی اجماع دارند. بر اساس روایات شاهد آن هستیم که «حضرت در برابر اوضاع سیاسی و انحرافات دینی و اجتماعی قیام خواهد کرد و عالم را بعد از آنکه از ظلم و جور پر شده از عدل و داد پر خواهد نمود» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۰۷). در همین راستا پیروان مذهب شیعه بر این مسئله اجماع دارند که «آن حضرت و اصحابش و عموم بندگان شایسته خدا را بر تمام ملل غالب و حاکم و وارث و مالک ارض قرار می‌دهد و از لحاظ اسباب و علل ظاهری هم اگر موضوع را بررسی کنیم، حصول چنین فتح و غلبه و تشکیل آن حکومت الهی ممکن و عملی خواهد بود؛ زیرا آن حضرت هنگامی ظهور می‌کند که اوضاع و احوال اجتماعی و اخلاقی و سیاسی کاملاً مساعد باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۶۳).

بنابراین اندیشه شیعه بر این استوار است که «(ظهور) مقصد و هدف و انتظار مسلمانان است که خیر و سعادت عموم، عصر آزادی، برابری همگان و آسایش و رفاه،

علم و ترقی و عدالت و نیک بختی را برای تمام افراد بشر» رقم خواهد زد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴).

۳-۱-۱-۲. اجماع امت اسلام بر اقامه عدالت جهانی

بر اساس نظر آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه فرقه‌های اسلامی بر برپایی عدالت اجتماعی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در آینده جهان اتفاق نظر دارند؛ از همین رو «مسلمانان [انتظار یک قیام روحانی جهانی و ظهور مصلحی را می‌کشند که عدالت اجتماعی و نظام جهان را بر اساس ایمان به خدا و احکام دین اسلام برقرار سازد و دنیا را از چنگال ستمکاران و جباران نجات بخشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۸)؛ از این رو شاهد این هستیم که «مسلمانان عموماً و شیعه اثنی عشری خصوصاً، انتظار ظهور شخصیتی را می‌کشند که انقلاب اسلام را جهانگیر، حق و عدالت را پیروز، بشر را از تضادهای گوناگون، استثمار، استعباد و استعمار و از وقوف و توقف نجات دهد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۳).

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه بر این عقیده هستند که ظهور همراه با برپایی عدالت جهانی حضرت می‌باشد و این بینش باعث رشد فکر و اندیشه منتظران در عصر غیبت خواهد شد؛ به همین منظور ایشان چنین عبارتی دارند که «عقیده به ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه و قیام انقلابی و حکومت جهانی و عدالت گستر آن حضرت نیز فکر و اندیشه را وسیع و جهان‌اندیش می‌سازد که به دورترین نقاط جهان بنگرد و خیر و رفاه مردم تمام مناطق گیتی را بخواهد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۳۸).

و در پایان این بخش ایشان یادآور شده‌اند که عدالت حقیقی در عصر غیبت محقق نخواهد شد؛ زیرا «شخصی که [عدالت کامل] را برقرار می‌سازد همان مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه است. آن حضرت قبل از اینکه آن مأموریت‌های بزرگ را انجام دهد به شهادت نخواهد رسید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۳۸).

۳-۱-۲. حاکمیت نظام امامت در عصر غیبت

نظام امامت حاکمیتی الهی و حتمی است که دوره فترت ندارد و در همه دوره‌ها و

زمان‌ها وجود دارد؛ از عصر نبی مکرم اسلام تا امروز (دوران غیبت) برقرار بوده و هست و تا زمانی که این عالم و دنیا برقرار هست، استمرار خواهد داشت؛ (نهج‌البلاغه، حکمت ۱۴۷).

با توجه به بیانات آیت‌الله صافی گلپایگانی بر همه واجب است که در عصر غیبت «نظام امامت» را بشناسند و به آن ایمان داشته باشند و مطیع آن باشند؛ تفاوت نمی‌کند که این نظام بر اوضاع مسلط باشد یا نباشد و حکومت‌های غاصب در امور مداخله داشته باشند یا نه. ایشان به این نکته متذکر شده‌اند که منتظر در عصر غیبت باید مشخص و معین کند که او در زندگی و تمام شئون و امور خود از چه نظام و حاکمیتی اطاعت می‌کند و تابع چه حکومتی است؛ باید معلوم کند که تابعیت نظام امامت را قبول دارد یا نظام طاغوت را پذیرفته است.

بیشتر مسلمانان به این مسئله بسیار مهم توجه کافی نکرده و معنای «ولایت» را درک نکرده و از اهمیت این بُعد آن که اطاعت باشد غفلت کرده‌اند یا بعد از شناخت سطحی از نظام امامت و ولایت، به انجام یک سلسله فرائض اکتفا کرده‌اند.

اما از اینکه در دوران غیبت چه تابعیتی باید داشته باشند غفلت دارند و اگر تابعیت حکومت‌های غیر شرعی را قبول نکرده باشند، تابعیت حکومت شرعی را هم آگاهانه نپذیرفته‌اند و به تعهدات و مسئولیت‌هایی که در برابر آن دارند توجه ندارند و تابعیت حکومت شرعی را یک مسئله و وظیفه اسلامی نشمرده‌اند. بر اساس مذهب «شیعه» که نظام امامت، نظام مستمر در عالم وجود هست، در دوران غیبت و در تمام شرایط آن تابعیت از نظام امامت یک فریضه اساسی شمرده شده است. بنابراین با توجه به ۳ مضمون سازمان‌دهنده ذیل به تبیین شاخص جایگاه نظام امامت در عصر غیبت اشاره می‌شود:

۱-۲-۱-۳. شکست نظام‌های استکباری رایج عصر غیبت

بر اساس بینش و اندیشه مهدوی آیت‌الله صافی گلپایگانی، شکست نظام‌های استکباری در برابر نظام سیاسی اجتماعی اسلام [امامت] در عصر غیبت امری حتمی

می‌باشد؛ چراکه شاهد آن هستیم که «شکست نظام‌های استکباری رایج و فروپاشی احزاب شرک‌آلود غیر انسانی و عدم موفقیت برنامه‌های اقتصادی و سیاسی آنان در گسترش امنیت و آسایش مردمی و ناکام‌ماندن این سیاست‌ها در تحقق اهداف انسانی و از بین بردن جهل و ستم و کینه‌جویی‌ها و نژادپرستی‌ها، روزه‌روز دل‌ها را برای قبول اسلام آماده‌تر ساخته و مردم دنیا را برای پذیرش برنامه‌های الهی آن - که یگانه راه‌حل مشکلات بشریت است - مشتاق‌تر می‌سازد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۱).

در عصر غیبت با نبود تابعیت همگانی از نظام امامت شاهد خواهیم بود که «تا این نظام‌های [استکباری] بر جهان مسلط باشند و تا در جهان نظام مستمر امامت - که یگانه نظام الهی است - استقرار نیابد، این رژیم‌ها و این نظام‌های مشرکانه اگرچه اسم و هدفشان را عوض کنند، تحمیل بر بشر و موجب شدت فشار و تضادهای اقتصادی و سیاسی و بحران‌های مختلف و تبعیضات گوناگون خواهند شد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۳).

۳-۱-۲-۲. نظام امامت رمز وحدت سیاسی انقلاب اسلامی ایران در عصر غیبت

آیت‌الله صافی گلپایگانی بر این باورند که اندیشه سیاسی اسلام عامل تداوم انقلاب اسلامی ایران در عصر غیبت می‌باشد؛ «اما در انقلاب اسلامی که تداوم دارد و همیشه بوده است، آن چیزی که محرک و الهام‌بخش انقلابیون اسلام‌خواه است، همان ایمان به حکومت «الله» و رهنمودهای سیاسی قرآن و سیره حضرت رسول ﷺ است که خواست واقعی توده‌های مسلمان بازگشت حکومت «الله» و نظام اسلام است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۰۲).

امر دیگری که در عصر غیبت ضرورت دارد، لزوم تبعیت از نظام امامت در جهت برقراری وحدت سیاسی میان امت اسلام و به خصوص شیعه بوده است؛ «این نظام از عصر خود پیغمبر ﷺ تا حال باقی است و در این عصر که عصر غیبت است، در ولایت فقها و علمای عادل تبلور دارد. این نظام است که رمز وحدت سیاسی تمام شیعه در سراسر عالم است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳) و همچنین «این نظام [امامت در عصر

غیبت] است که رمز وحدت سیاسی تمام شیعه در سراسر عالم است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳).

۳-۱-۲-۳. جایگاه نظام سیاسی و اجتماعی امامت در عصر غیبت

اهمیت بُعد سیاسی امام‌شناسی در عصر غیبت: «بدون شك معرفت امام زمان علیه السلام و رهبر امت بر حسب دلایل محکم عقلی و روایات معتبر یکی از مهم‌ترین مسائل اسلامی است که در تمام دوره‌ها و عصرها مورد توجه بوده و بُعد سیاسی آن در نظام حکومتی اسلام نقش تعیین‌کننده دارد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۸۷).

جذب قلب‌ها، تربیت و تقویت رشد سیاسی مردم توسط امامت در عصر غیبت: «حضرت، ولیّ امر و رهبر نظام امامت بوده، مورد مشورت در موضوعات دیگر می‌باشد که یا به منظور گرم کردن نفوس و جذب قلب‌ها است و اینکه توهم استبداد به رأی از نظامی که در آن استبداد نیست دفع شود. و یا برای تربیت و تقویت رشد سیاسی دیگران است، برای آماده‌شدن آنها جهت مداخله در امور و انجام مأموریت‌های مهمی که به آنها ارجاع می‌شود» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۰۷).

استمرار اصالت و اعتبار نظام سیاسی امامت در برابر غاصبین در عصر غیبت: «در بُعد سیاسی نظام امامت هم اگرچه مخالفت سیاستمداران غاصب با اصل نظام و جلوه ابعاد متعدد آن از بیم این بعد سیاسی بوده و هست؛ با این وجود این مخالفت‌ها و ممانعت‌ها موجب بروز فترت و فاصله در این نظام نگردید و از اصالت و اعتبار واقعی و شرعی آن چیزی کم نکرد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۸).

رهبری همه‌جانبه امام معصوم در عصر غیبت: «امام رهبر سیاسی و فکری و خلیفه خدا و حاکم و ولیّ امر در عصر غیبت است؛ یعنی همه این مقامات از شئون او است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۰) و همچنین «امامت دارای ابعاد مختلف و شئون متعدد است که از آن جمله زمامداری و اداره امور و قیام به برقراری عدل و قسط و حفظ امنیت است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۱).

ضرورت جهانی استقرار نظام امامت در عصر غیبت: «تا این نظام‌ها بر جهان

مسلط باشند و تا در جهان نظام مستمر امامت - که یگانه نظام الهی است - استقرار نیابد، این رژیم‌ها و این نظام‌های مشرکانه اگرچه اسم و هدفشان را عوض کنند، تحمیل بر بشر و موجب شدت فشار و تضادهای اقتصادی و سیاسی و بحران‌های مختلف و تبعیضات گوناگون خواهند شد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۲۸۳).

مهدویت حیات امامت در عصر غیبت: «مهدویت چیزی جز حیات و پویایی

امامت در عصر غیبت نیست» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۷، ص ۱۰).

نظام سیاسی امامت تداوم نظام سیاسی پیامبر اسلام در عصر غیبت: «چنانچه

می‌دانیم شیعه زمامداری دینی و سیاسی را بعد از پیغمبر اعظم یک مقام الهی و منصب خلیفه‌اللهی می‌داند که به امر خداوند متعال، پیغمبر کسی را که شایسته باشد معرفی و منصوب می‌کند و همان‌گونه که پیغمبر رهبری دینی، روحانی، سیاسی و انتظامی جامعه را عهده‌دار است، امام که قائم مقام پیامبر و جانشین او است نیز رهبر جامعه [در عصر غیبت] است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۴۳).

مخالفت سیاستمداران غاصب با نظام امامت در عصر غیبت: «در بعد سیاسی

نظام امامت هم اگرچه مخالفت سیاستمداران غاصب با اصل نظام و جلوه ابعاد متعدد آن از بیم این بعد سیاسی بوده و هست، با این وجود این مخالفت‌ها و ممانعت‌ها موجب بروز فترت و فاصله در این نظام نشد و از اصالت و اعتبار واقعی و شرعی آن چیزی کم نکرد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۳۸).

۳-۱-۳. ولایت فقها در عصر غیبت

۳-۱-۳-۱. ثبوت استمرار ولایت فقها در عصر غیبت

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه ولایت فقیهان را بینش و اندیشه اصلی در بعد سیاسی فقهی شیعه در دوران غیبت برشمرده‌اند؛ از همین رو با وجود روایت‌های مختلف نسبت به جایگاه ولایت فقها در عصر غیبت، تبیین آیت‌الله صافی گلپایگانی نشانگر جامعیت و بینش عمیق ایشان نسبت مسائل و شاخص‌های سیاسی عصر غیبت می‌باشد. همچنین با توجه به بیانات ایشان و دلایل دیگر عقلی و نقلی به این اصل خواهیم

رسید که جامعه به حکومتی که امور اجتماعی و سیاسی آن را هدایت کند نیاز دارد تا جامعه را از فساد و تباهی حفظ کند و همچنین امور عمومی را در جهت مصالح آن برنامه‌ریزی و عدالت را برقرار کند و همگان را در برابر قانون یکسان سازد.

ایشان در بخش ساختار نظام سیاسی اسلام، عنصر محوری نظام سیاسی در عصر غیبت را فقهای جامع‌الشرایط می‌دانند که ولایت و مشروعیت خود را به نصب الهی دریافت کرده‌اند.

دو مضمون سازمان‌دهنده ذیل به تبیین شاخص جایگاه حیاتی ولایت فقها و استقرار حکومت اسلامی در بیانات معظم‌له اشاره دارد:

۳-۱-۳-۲. ولایت فقها در عصر غیبت

بر اساس دیدگاه آیت‌الله صافی گلپایگانی، ولایت فقها در امتداد نظام سیاسی پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در عصر غیبت می‌باشد و شاهد آن هستیم که «این نظام از عصر خود پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا حال باقی است و در این عصر که عصر غیبت است، در ولایت فقها و علمای عادل تبلور دارد و این نظامی است که حدّ و مرز ندارد و در هر کجا و هر نقطه از جهان، تحت هر رژیم و حکومت، یک نفر مسلمان باشد، باید از این نظام تبعیت داشته باشد و تابعیت واقعی او تابعیت از این نظام باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳). در بعد دیگری از ابعاد مسئله ولایت فقیهان در عصر غیبت، از نظر معظم‌له ولایت عامه برای فقهای جامع‌الشرایط در عصر غیبت ثابت است؛ در همین راستا ایشان معتقد هستند که «در عصر غیبت ولایت بر اداره امور به نصب عام امام برای فقها ثابت است، چنانکه در عصر حضور برای اشخاص معینی بوده است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۷۹) و به نظر حقیر ولایت فقیه جامع‌الشرایط در زمان غیبت ولی عصر عَلَيْهِ السَّلَام فی‌الجمله ثابت و مسلم است و تفصیل آن در رساله «ولایة الفقهاء فی عصر الغیبة» بیان گردید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۲۱).

بی‌شک نیاز مردم به حکومتی که اداره امورشان را به عهده بگیرد، همیشگی و همه‌جایی است و اختصاص به زمان و مکان خاصی ندارد و در این جهت میان عصر حضور

امام با عصر غیبت تفاوتی نیست و همان گونه که خداوند با نصب امام، حجت را بر خلق تمام کرد، واجب است که در عصر غیبت خود، کسی را برای تأمین مصالح آنان تعیین کند و اجازه ندهد که مصالحشان در معرض تباهی و امورشان در آستانه نابودی قرار گیرد (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۶، ص ۹۴).

همچنین آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه در رابطه با حکومت اسلامی در عصر غیبت در جواب این استفتا [س ۴۹. در عصر غیبت حفظ نظام و حکومت اسلامی بر عهده چه کسی است؟] بیان داشته‌اند که در عصر غیبت «مجارى الامور بيد العلماء يعنى فقهای جامع الشرايط است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۶۸).

۳-۱-۳-۳. تبعیت از ولایت فقها در عصر غیبت

شاخص مهم در این بخش بر اساس بیانات معظم له لزوم تبعیت از نظام متکی به ولایت فقها در عصر غیبت می‌باشد؛ چراکه [نظام متکی بر ولایت فقها] «نظامی است که حد و مرز ندارد و در هر کجا و هر نقطه از جهان، تحت هر رژیم و حکومت، یک نفر مسلمان باشد، باید از این نظام تبعیت داشته باشد و تابعیت واقعی او تابعیت از این نظام باشد. این نظام است که رمز وحدت سیاسی تمام شیعه در سراسر عالم است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۳).

۳-۱-۴. انتظار عامل حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر غیبت

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه در بیان ویژگی منحصر به فرد انتظار در عصر غیبت بر این باورند که این عقیده باعث پویایی جامعه شیعه و منتظران در عصر غیبت خواهد شد. ایشان با توجه به اندیشه دکتربین مهدویت به ۴ گزاره حیاتی ویژگی انتظار در عصر غیبت اذعان کرده‌اند که با داشتن باور انتظار، منتظران علیه استثمار و استعمارگران عالم استقامت خواهند کرد و از روحیه مقاومت جهت تقابل با ظالم از یک طرف و حمایت از مظلوم و مستضعفان از سوی دیگر در عصر غیبت بهرمنده خواهد شد. همچنین دومین شاخصه باور انتظار از دیدگاه معظم له این است که روحیه مساوات و عدالت اجتماعی در عصر غیبت در جمع منتظران در همه سطوح اجتماعی و فرهنگی رشد خواهد کرد.

در سومین ویژگی اندیشه انتظار شاهد این هستیم کسانی که منتظر مصلح جهانی و دوران ظهور حضرت حجت هستند، در دوران غیبت مسئولیت پذیر و متعهد به انجام امور سیاسی و اجتماعی جامعه می‌باشند و این طور نیست که در حالت سکون قرار داشته باشند و یک انتظار منفعلانه را تجربه کنند؛ بلکه با توجه به بیانات آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله انتظار منتظران در عصر غیبت یک انتظار پویا و فعالانه خواهد بود؛ از همین سو معظم‌له بر لزوم یکسان‌سازی جامعه عصر غیبت با جامعه جهانی عصر ظهور جهت آمادگی همه‌جانبه برای تحقق آن عصر تأکید داشته‌اند.

چهار مضمون سازمان‌دهنده ذیل بیانگر شاخص انتظار عامل حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر غیبت می‌باشند:

۳-۱-۴-۱. انتظار عامل استقامت در برابر کفر جهانی

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله مهدویت را مایه امید مسلمانان علیه نظام‌های استعمارگر و ظالم در عصر غیبت برشمرده‌اند و آن را «مسئله‌ای که همواره مایه امید مسلمانان منتظر و هسته مرکزی انقلابات علیه نظام‌های استثمارگر و اوضاع ظالمانه بوده و وعده الهی به پیروزی نهایی مستضعفین و محرومین است» یادآور شده‌اند (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۳).

معظم‌له مبارزه حق و باطل را به عنوان فلسفه اجتماعی و سیاسی انتظار در عصر غیبت بیان کرده‌اند؛ زیرا بر اساس اندیشه سیاسی شیعه «فلسفه اجتماعی انتظار و عقیده به ادامه مبارزه حق و باطل تا پیروزی مطلق بوده است که می‌بینیم همیشه از میان شکست‌ها، پیروزی‌هایی آشکار و در عین ذلت ظاهری، پرتو و شعاع عزت و سربلندی و آقایی نمودار شده و اراده‌ها و همت‌ها به حرکت و جنبش درمی‌آید و افراد با اراده و مصمم و متعهد وارد میدان می‌شوند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۲)؛ به همین دلیل است که «بشر باید منتظر ظهور او باشد و بداند که جهان محکوم ظلم ستمگران و فساد اهریمنان نیست و سرانجام همه تباهی‌ها و نگرانی‌ها به راحتی و امنیت و آسایش مبدل می‌شود و مستکبرین و مفسدین ریشه کن می‌گردند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۲).

یکی دیگر از فلسفه‌های اجتماعی و سیاسی تفکر مهدویت، عدم استثمار جوامع دیگر در عصر غیبت می‌باشد؛ چون «هرکس چنین عقیده‌ای [مهدویت] دارد، فکرش وسیع و مقصدش وسیع است. برای نفع یک جامعه، جامعه دیگر را استثمار نمی‌کند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷). در ادامه این بینش شاهد وجود تفکر عدم برده‌پنداری، عدم چپاول و عدم نژادپرستی جوامع دیگر در عصر غیبت هستیم که هرکس چنین عقیده‌ای [مهدویت] دارد، «برای سیادت یک گروه، گروه‌های دیگر را برده و بیچاره نمی‌پسندد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷) و همچنین «برای اینکه یک طبقه مرفه باشد، طبقات دیگر را غارت نمی‌نماید و برای اینکه مردم یک کشور، تنعم بیشتر و تجمل زیادت و عیاشی و شهوت‌رانی بیشتر نمایند، مردم کشورهای دیگر را عقب‌مانده نمی‌خواهد و از ترقی علم و صنعت و برخورداری آنها از مواهب و نعمت‌های خدا جلوگیری نمی‌کند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷) و «برای خاطر نژادی، نژاد دیگر را از حقوق انسانی محروم نمی‌سازد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۷).

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله اصل انتظار را عامل پایداری در برابر کفر و فساد در عصر غیبت معرفی کرده است؛ در همین راستا ایشان «اصل انتظار را مانند یک قوه مبقیه و عامل بقا و پایداری، طرفداران حق و عدالت و اسلام‌خواهان حقیقی را در برابر تمام دستگاه‌های فشار، استعباد، جهل و شرک، بشرپرستی و فسادانگیزی پایدار نگه می‌دارد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۸) و همچنین ایشان عدم سازگاری اعتقاد به مهدویت با روابط استعبادی در عصر غیبت را این‌گونه بیان کرده‌اند که منتظر معتقد به ظهور روابط استکباری و استضعافی و استعبادی را به هر شکل و صورت که باشد، رد کرده و با آن مبارزه می‌کند (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰). معظم‌له یکی دیگر از ویژگی‌های انتظاری در عصر غیبت را این‌گونه معرفی کرده‌اند که «مسلمانان عموماً و شیعه اثنی عشری خصوصاً، انتظار ظهور شخصیتی را می‌کشند که انقلاب اسلام را جهان‌گیر، حق و عدالت را پیروز، بشر را از تضادهای گوناگون، استثمار، استعباد و استعمار و از وقوف و توقف نجات دهد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۴۳).

منتظر «همیشه به سوی آینده می‌نگرد و وظیفه دارد که ظلم و فساد و تجاوز و جهل و

خودکامگی و استضعاف را محکوم سازد و نشستن و تسلیم بودن و کناره گیری کردن و تماشاگر صحنه های تباهی و فساد و فقر و انحطاط اخلاقی شدن هرگز در اسلام جایز نیست و بر مسلمان منتظر و مؤمن و متعهد روا نمی باشد و با انتظار ظهور حضرت ولی عصر عجل الله فرجه و فلسفه انتظار موافقت ندارد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲).

۳- ۱- ۴- ۲. انتظار عامل مساوات و عدالت در جامعه اسلامی عصر غیبت

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه به یکی از شاخصه های مهم سیاسی و اجتماعی عصر غیبت که عقیده انتظار و تقابل با تبعیض هست اشاره کرده اند. ایشان معتقد به ظهور مجری واقعی آن (حضرت مهدی عجل الله فرجه) را شخصیتی برشمرده است که «از نابرابری ها رنج می برد و از تبعیضات متنفر است و با واگذار کردن کارها به ناهلان که یک تبعیض بسیار خطرناک است، تا می تواند مبارزه می نماید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۶۰) و همچنین معظم له بر این باور است که «معتقد به مساوات باید آن را در ایام غیبت ایشان، در هر سطحی که ممکن است اجرا کند؛ در خانواده، کوی و محله، شهر و مملکت، مطب دکتر، دکان نانوايي و گوشت فروشی، مسجد و اداره، خرید و فروش، محل کار و پیشه، همه جا و همه جا حتی در سلام و تواضع، مساوات اسلامی و ترک تبعیض را باید اجرا نماید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰).

ایشان شخص منتظر در عصر غیبت را عدالت خواه و دارای ویژگی مساوات خواهی معرفی کرده است. در همین راستا معظم له می فرمایند: «معتقد به ظهور، برقراری عدالت را خواستار می شود» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۰) و همچنین «طبع این عقیده [مهدویت] اقتضا دارد که معتقدین به ظهور امام عجل الله فرجه مراعات مساوات اسلامی را در بین خود و دیگران بنمایند و معتقد به این ظهور، مساوات خواه باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۰).

۳- ۱- ۴- ۳. انتظار عامل مسئولیت پذیری و تعهد سیاسی

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه بیان داشته اند که عقیده مهدویت با واگذاری امور به ناهلان در عصر غیبت سازگاری ندارد. در همین راستا ایشان «معتقد به ظهور

مساوات اسلام و ظهور مجری واقعی آن (حضرت مهدی علیه السلام) ... با واگذارن کارها به ناهلان که یک تبعیض بسیار خطرناک است تا می تواند مبارزه می نماید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۶۰). به همین منظور معظم له عقیده انتظار را مساوی با حرکت و نه سکون در عصر غیبت می دانند و این گونه بیان می کنند که «این انتظار لفظ نیست؛ گفتن نیست؛ عمل است، حرکت است، نهضت و مبارزه و جهاد است، صبر و شکیبایی و مقاومت است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴) و مسلمان همیشه به سوی آینده می نگرد و وظیفه دارد که ظلم، فساد، تجاوز، جهل، خودکامگی و استضعاف را محکوم سازد و نشست، تسلیم بودن و کناره گیری کردن و تماشاگر صحنه های تباهی و فساد و فقر و انحطاط اخلاقی شدن هرگز در اسلام جایز نیست و بر مسلمان منتظر و مؤمن و متعهد روا نمی باشد و با انتظار ظهور حضرت ولی عصر علیه السلام و فلسفه انتظار موافقت ندارد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۲) و همچنین عقیده انتظار را عامل تعهد و مسئولیت پذیری در عصر غیبت بر شمرده اند با این بیان که «این انتظار شخص را متعهد و مسئول می سازد که برای تحقق هدف های اسلام و عملی شدن برنامه های دین» تلاش کند (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۶۴).

از دیدگاه آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام ضروری است که منتظران در عصر غیبت به احکام دین و تلاش برای اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمین التزام داشته باشند؛ به این معنا که «باید مؤمن در این دوره [غیبت] در التزام به احکام دین و تلاش برای اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمین و دفع نفوذ و سلطه فرهنگی و سیاسی بیگانگان ثبات قدم داشته باشد و با تمام اوضاع و احوال منفی و غیر مساعد در حال مبارزه و جهاد باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۲۱) و «کسانی هم که به ظهور حضرت مهدی علیه السلام ایمان دارند، خصوصا اگر روایات و احادیثی را که از طرق شیعه روایت شده خوانده باشند، باید در اطاعت اوامر خدا و انجام تکالیف شرعی از دیگران کوشاتر و غیرت و همت و اهتمام آنها در حفظ نوامیس شرع و حمایت از قرآن و احکام و دفاع از حریم اسلام و مجد و عظمت مسلمین بیشتر باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۳).

نکته دیگری که ایشان نسبت به ویژگی تعهد و مسئولیت پذیری منتظران در عصر

غیبت بیان می‌کنند، بحث تداوم و استمرار تکالیف و وظایف سیاسی و اجتماعی در جامعه است؛ بدین بیان که «ایمان به ظهور مهدی علیه السلام نیز مانند قیام ساعت و اقتراب قیامت سبب ضعف و شکست روحیه و سستی در انجام تکالیف نیست. هیچ کس نگفته چون مهدی علیه السلام ظهور می‌کند، تکالیف ساقط و مسلمانان در برابر کفار و حملات آنها تکلیفی ندارند. هیچ کس نگفته آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ...» (انفال، ۶۰) و آیات راجع به امر به معروف و نهی از منکر و دعوت به خیر و دفاع از اسلام و وظایف اجتماعی و سیاسی را نباید اجرا کرد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۱)؛ لذا «معتقد به این ظهور و عدالت اجتماعی اسلامی، اگر مسئول و متصدی کاری باشد، خود را خدمتگزار مردم و برای مردم می‌داند و اگر از افراد عادی است، با مسئولان امور، سلوک خود را عادی و منزله از تملق و فروتنی‌های بی‌مورد می‌سازد و از آنان توقع تبعیض و مسامحه در انجام وظیفه نمی‌کند؛ بلکه در برقراری عدالت اجتماعی با آنان همکاری می‌نماید» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۷۱). اینجاست که اعتقاد به مهدویت با ترک امور سیاسی و اجتماعی جامعه در عصر غیبت سازگاری ندارد؛ چون «ایمان به ظهور مهدی با واگذاری امور به آینده و گوشه‌گیری و انزوا و امروز و فردا کردن و قبول تسلط کفار و اشرار و خودداری از ترقی صناعتی و علمی و ترک اصلاحات اجتماعی سازگار نیست» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۴۹)؛ بنابراین در جامعه منتظر با عقیده به مهدویت در عصر غیبت، یأس و ناامیدی جایگاهی ندارد؛ چراکه «مهدویت نقش موجود اسلام را در عمل حفظ کرده و از اینکه بر مسلمانان یأس و ناامیدی مسلط شود، جلوگیری می‌کند و ضامن بقای نقش عملی اسلام است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۳۰۲).

۳-۱-۴- لزوم آمادگی همه‌جانبه در عصر غیبت برای ظهور

آیت‌الله صافی گلپایگانی، یکسان‌سازی جامعه عصر غیبت با جامعه جهانی عصر ظهور را ضروری و لازم دانسته‌اند؛ چراکه «اسلام یکی شدن جامعه و جهانی شدن آن است و اکنون اگرچه اسلام گسترش نیافته است، باید جامعه اسلامی موجود، نمونه آن جامعه جهانی [موعود] باشد. سراسر جهان اسلام کنونی هم باید یک شکل حکومت،

یک شعار و یک روز عید، یک تاریخ و یک قانون داشته باشند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۴۹). در همین راستا وظیفه منتظران التزام مؤمنین به احکام دین و تلاش برای اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمین می‌باشد؛ به این بیان که «باید مؤمن در این دوره [غیبت] در التزام به احکام دین و تلاش برای اعتلای کلمه اسلام و عزت مسلمین و دفع نفوذ و سلطه فرهنگی و سیاسی بیگانگان ثبات قدم داشته باشد و با تمام اوضاع و احوال منفی و غیر مساعد در حال مبارزه و جهاد باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۱۲۱)؛ بنابراین «وظایف مسلمین به طور عموم نیز همکاری با یکدیگر در اعتلای کلمه اسلام و دفاع از کیان اسلام و مسلمین و امر به معروف و نهی از منکر و دفع بدع و ظلم ظالمان و ستمکاران و خلاصه اهتمام در آنچه موجب عزت و ظهور شوکت مسلمین و خودکفایی و بی‌نیازی از بیگانگان و دفع استکبار و استیلای کفار و مخصوصاً حفظ هویت و شخصیت و استقلال اسلامی در همه موارد می‌باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۵۶).

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه دوران غیبت را عصر آمادگی جهت انجام مأموریت‌های مهم بر شمرده‌اند؛ «حضرت، ولی امر و رهبر نظام امامت بوده، مورد مشورت در موضوعات دیگر می‌باشد که یا به منظور گرم کردن نفوس و جذب قلوب است و اینکه توهم استبداد به رأی از نظامی که در آن استبداد نیست دفع شود و یا برای تربیت و تقویت رشد سیاسی دیگران است، برای آماده‌شدن آنها جهت مداخله در امور و انجام مأموریت‌های مهمی که به آنها ارجاع می‌شود» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۷۰) که یکی از موارد آن، آمادگی فکری جامعه برای ظهور حضرت در جهات علمی، فکری، سیاسی و اجتماعی در عصر غیبت می‌باشد؛ ایشان این مهم را با این بیان نقل کرده‌اند که «از مقدمات و شرایط ظهور آن حضرت این است که باید سطح اندیشه و طرز تفکر مردم، آمادگی برای ظهور و قبول حکومت واحد و جهانی اسلام را داشته باشد و این ویژگی در اثر سیر عادی جامعه در جهات علمی و فکری و سیاسی و اجتماعی حاصل می‌گردد و این نحو غیبت و ظهور (غیبت در عین ظهورهای پراکنده) مانع از حصول این اهداف و موجب غیر عادی شدن وضع رشد و ترقی افراد و جوامع خواهد شد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۹۷).

نکته دیگری که ایشان در این بخش به آن اشاره کرده‌اند بحث تربیت نیروهای توانمند در عرصه‌های علمی و سیاسی و فرهنگی به‌عنوان ایجاد زمینه حاکمیت دیدگاه‌های اصیل اسلامی در عصر غیبت بوده است؛ به این بیان که «پیشوایان معصوم شیعه بر حسب روایات و به واسطه علم امامت که از آن برخوردار بودند، می‌دانستند اعتقاد و ایمان به اهل بیت علیهم‌السلام را در دل‌های مردم باید گسترش داد تا از طریق ارتقای آگاهی آنها و تربیت نیروهای توانمند در عرصه‌های علمی و سیاسی و فرهنگی زمامداران غاصب را از معارضه با آنها بازدارند؛ به این ترتیب زمینه حاکمیت دیدگاه‌های اصیل اسلامی را فراهم سازند» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱، ج ۴، ص ۴۳).

در نتیجه یافته‌های تحلیل مضمونی پژوهش شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت در قالب ۷۱ مضمون پایه و ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده، تحت ۴ مضمون فراگیر برگرفته از بیانات معظم‌له در مدل‌واره ذیل قابل ارائه است:

مدل‌واره شبکه مضامین شاخصه‌های سیاسی

نتیجه

آموزه مهدویت در عصر غیبت دارای شاخصه‌های متعددی است که یکی از آنها شاخصه‌های سیاسی در راستای استقرار عدالت، صلح، مواسات و ولایت‌مداری می‌باشد که جامعه اسلامی در صدد گسترده‌نمودن ابعاد آن، همواره دارای چالش‌هایی بوده و تلاش‌های مضاعفی را برای تثبیت آنها به کار بسته است. آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت تبیین آیت‌الله صافی گلپایگانی از شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت بر اساس ویژگی‌های این دوران است.

مدل ارائه‌شده مبتنی بر مضامین پایه و فراگیر است. در این مدل، روابط بین مضامین فراگیر مشخص شده است. مدل مرتبط با شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در عصر غیبت با تأکید بر بیانات آیت‌الله صافی گلپایگانی می‌باشد. شاخص‌های سیاسی عصر غیبت مولود شرایط و زمینه‌های متفاوتی است. در واقع این مدل انتظار پویا با شرایط استقرار حکومت دینی در عصر غیبت و شرایط مورد انتظار عصر ظهور ارتباط مستقیم دارد و در صورت رعایت این شبکه مضامین به‌دست آمده از بیانات ایشان در عصر غیبت، منجر به حرکت به سمت پویایی و زمینه‌سازی عصر ظهور می‌شوند. این مدل بر شاخص‌های سیاسی جامعه منتظر تمرکز دارد. چهار دسته مضمون فراگیر عبارت‌اند از: ۱. اجماع منتظران بر اقامه صلح و عدل جهانی؛ ۲. حاکمیت نظام امامت در عصر غیبت؛ ۳. ولایت فقها در عصر غیبت؛ ۴. انتظار عامل حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر غیبت. اجماع منتظران بر اقامه صلح و عدل جهانی به اجماع امت اسلام بر اقامه عدالت جهانی و شکست نظام‌های استکباری رایج عصر غیبت توجه دارد؛ شاخصه حاکمیت نظام امامت در عصر غیبت به دو شاخص «نظام امامت رمز وحدت سیاسی انقلاب اسلامی ایران عصر غیبت» و «جایگاه نظام سیاسی و اجتماعی امامت در عصر غیبت» تقسیم شده است؛ شاخص بنیادین ولایت فقها در عصر غیبت به ثبوت استمرار ولایت فقها در عصر غیبت و تبعیت از ولایت فقها در عصر غیبت تأکید دارد؛ شاخص چهارم به‌دست آمده مرتبط با حیات سیاسی و اجتماعی منتظران در عصر

غیبت بوده که بیانگر چهار شاخص مهم سیاسی می‌باشد: ۱. انتظار عامل استقامت در برابر کفر جهانی؛ ۲. انتظار عامل مساوات و عدالت در جامعه اسلامی عصر غیبت؛ ۳. انتظار عامل مسئولیت‌پذیری و تعهد سیاسی؛ ۴. لزوم آمادگی همه‌جانبه عصر غیبت برای ظهور.

کتابنامه

* قرآن کریم

** نهج البلاغه

۱. آقا بخشی، علی. (۱۳۶۶). فرهنگ علوم سیاسی. تهران، نشر بهرنگ.
۲. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۲ق). وسائل الشیعه (ج ۲۷). انتشارات موسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث.
۳. درخشه، جلال؛ افتخاری، اصغر و ردادی، محسن. (۱۳۹۴). تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه آیت الله خامنه‌ای. فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، ۶(۱۷)، صص ۵۳-۷۲.
۴. سیاهپوش، امیر. (۱۳۹۹). شاخصه‌های سیاسی جامعه منتظر در اندیشه آیت الله خامنه‌ای. دوفصلنامه جامعه مهدوی، ۱(۱)، صص ۵۶-۸۲.
۵. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۷۶). ضرورت حکوت یا ولایت فقها در عصر غیبت. مجله حکومت اسلامی، شماره ۴.
۶. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۷۹). معارف دین (ج ۲). قم: دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام.
۷. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۸۵). جامع الاحکام (ج ۱، چاپ چهارم). قم: دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام.
۸. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۸۶). نوید امن و امان (چاپ بیستم). قم: دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام.
۹. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۸۷). گفتمان مهدویت. قم: دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام.
۱۰. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۳۹۱). سلسله مباحث امامت و مهدویت (ج ۱، ۲، ۳، ۴، چاپ پنجم). قم: دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی علیه السلام.

۱۱. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. مجله اندیشه مدیریت راهبردی، ۵(۱۰)، صص ۱۵۱-۱۹۸.
۱۲. غزالی، محمد بن محمد. (۱۳۸۶). احیاء علوم الدین (مترجم: مویدالدین خوارزمی). تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی.

References

* The Holy Quran

** Nahj al-Balagha

1. Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faqihi, M. H., & Sheikh Zadeh, M. (1390 AP). A simple and useful method to explain the patterns in qualitative data. *Journal of Strategic Management Thought* 5(10), pp. 151-198. [In Persian]
2. Agha Bakshi, A. (1366 AP). *Dictionary of Political science*, Tehran: Behrang Publications. [In Persian]
3. Derakhshe, J., Eftekhari, A., & Redadi, M. (1394 AP). Thematic analysis of trust in the thought of Ayatollah Khamenei. *Journal of Contemporary Political Studies*, 6(17), pp. 53-72. [In Persian]
4. Ghazali, M. (1386 AP). *Ihya Ulum al-Din*, (M, Kharazmi, Trans.). Publisher of Scientific and Cultural Publishing Company. [In Persian]
5. Hor Ameli, M. (1412 AP) *Wasa'il al-Shia* (Vol. 27). Alulbayt Institute Publications. [In Arabic]
6. Safi Golpayegani, L. (1376 AP). The necessity of government or the authority of jurists in the age of occultation. *Journal of Islamic Government Magazine*, (Vol. 2). [In Persian]
7. Safi Golpayegani, L. (1379 AP). *Education of Religion* (Vol. 2). Qom: Ayatollah Safi Golpayegani Works Publications Office. [In Persian]
8. Safi Golpayegani, L. (1385 AP). *Jame al-Ahkam* (Vol. 1, 4th ed.), Ayatollah Safi Golpayegani Works Publications Office. [In Persian]
9. Safi Golpayegani, L. (1386 AP) *Navid Amn and Aman*. Qom: Ayatollah Safi Golpayegani Works Publications Office, (20th ed.). [In Persian]
10. Safi Golpayegani, L. (1387 AP). *Mahdaviat discourse*. Qom: Ayatollah Safi Golpayegani Works Publications Office. [In Persian]
11. Safi Golpayegani, L. (1391 AP). *A series of discussions on Imamate and Mahdism* (Vols. 1, 2, 3, 4, 5th ed.). Qom: Ayatollah Safi Golpayegani Works Publications Office. [In Persian]

12. Siahpoosh, A. (1399 AP). The political characteristics of the waiting society in the thought of Ayatollah Khamenei. *Journal of Mahdavi Society*, 1(1), pp. 56-82. [In Persian]